

JÓZEFA KRAWCZYK

Instytut Zootechniki-Państwowy Instytut Badawczy, Dział Ochrony Zasobów Genetycznych
Zwierząt, Kraków
e-mail: jkraczy@izoo.krakow.pl

POPULACJE ZWIERZĄT GOSPODARSKICH OBJĘTYCH PROGRAMAMI OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH W POLSCE W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU ROLNICTWA

Celem podjętych badań było określenie tendencji rozwoju populacji zwierząt gospodarskich objętych programami ochrony zasobów genetycznych w Polsce w aspekcie źródeł finansowego wsparcia w tym zakresie. Stwierdzono, że korzystne dla hodowców, wyższe wsparcie finansowe dla 4 gatunków zwierząt rodzimych ras tj. koni, bydła, owiec i świń ze środków unijnych (PROW 2007-2013 - program rolno-środowiskowy) stymuluje duży wzrost ich liczebności w najbliższych latach. Liczebność pozostałych gatunków zwierząt (drób, zwierzęta futerkowe i pszczoły) korzystających z ograniczonych środków budżetu krajowego utrzymywać się będzie na niskim poziomie, zapewniającym przetrwanie rasy.

Słowa kluczowe: bioróżnorodność, zwierzęta gospodarskie, rozwój populacji

I. WSTĘP

Bioróżnorodność zwierząt gospodarskich stanowi istotny element zrównoważonego rozwoju produkcji rolnej i terenów wiejskich, stanowiąc także jeden z głównych celów polityki rolnej Unii Europejskiej. Polska posiada długoletnią tradycję działań na rzecz ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, których większość umieszczono na liście światowych zasobów genetycznych [6]. Dzięki temu do Unii Europejskiej kraj nasz wniósł cenną kolekcję rodzimych ras i odmian zwierząt, uzupełniając w tym zakresie również zasoby europejskie.

Po radykalnych zmianach polityczno-gospodarczych, na początku lat 90., Polska włączyła się aktywnie do Światowej Strategii FAO Zachowania Zasobów Genetycznych Zwierząt Gospodarskich, podpisując w 1992 roku w Rio de Janeiro Konwencję o Różnorodności Biologicznej. W związku z tym w 1996 roku Minister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej stworzył w kraju strukturę organizacyjną zalecaną przez FAO, w której koordynację działań w tym zakresie powierzono Centralnej Stacji Hodowli Zwierząt. W 2000 roku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zatwierdził 32 programy ochrony zasobów genetycznych, obejmując nimi 75 ras, odmian i rodów. W prace nad tymi programami włączył się aktywnie Instytut Zootechniki wraz z innymi jednostkami naukowymi oraz związki hodowców. Na wniosek Ministra Rolnictwa opracowano Raport krajowy o stanie zasobów genetycznych zwierząt [3],

* *Pracę recenzowała:* dr hab. prof. UR Zofia Sokołowicz, Uniwersytet Rzeszowski

który został przekazany do FAO, stanowiąc tym samym cenny wkład Polski do przygotowania Pierwszego Raportu o Stanie Zasobów Genetycznych Zwierząt w Świecie.

Celem podjętych badań była ocena stanu aktualnego oraz określenie tendencji rozwoju populacji zwierząt gospodarskich objętych programami ochrony zasobów genetycznych w Polsce w aspekcie źródeł finansowego wsparcia w tym zakresie.

II. ŹRÓDŁO DANYCH I METODY BADAŃ

Źródłem danych do badań były opracowania i dokumentacja Instytutu Zootechniki-PIB będącego koordynatorem działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich oraz przepisy prawne z tego zakresu.

Aktualnie w Polsce hodowcy utrzymujący zwierzęta gospodarskie objęte programami ochrony korzystają z dwóch źródeł wsparcia finansowego tj. ze środków unijnych (PROW 2007-2013 - program rolno-środowiskowy) oraz z budżetu krajowego (dotacje MRiRW). Podstawą prawną krajowych działań w zakresie ochrony jest Ustawa o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich z dnia 20 sierpnia 1997 roku wraz z późniejszymi zmianami. Odpowiednikiem unijnych regulacji w Polsce poprzez programy rolno-środowiskowe jest m.in. ustawa o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich z dnia 28 lipca 2003 r. wraz z późniejszymi zmianami oraz wydane do niej Rozporządzenie MRiRW w/s szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich. Od 2005 roku z pomocy unijnej korzystają hodowcy utrzymujący konie, bydło i owce, a od 2008 roku także trzodę chlewną ras objętych programem ochrony.

Hodowcy utrzymujący drób, zwierzęta futerkowe, pszczoły i ryby objęte programami ochrony korzystają w tym zakresie z dotacji budżetu krajowego, a wysokość dopłat regulują ukazujące się corocznie rozporządzenia MRiRW. Dane do 2008 roku obrazują faktyczną liczbę zwierząt przyjętych do programu ochrony, natomiast liczebności powyżej 2008 roku zostały oszacowane przy opracowaniu założeń do PROW 2007-2013.

III. WYNIKI BADAŃ

Jak wynika z tabeli 1, liczebność wszystkich populacji zwierząt objętych programem ochrony zasobów genetycznych od 2000 roku sukcesywnie wzrasta.

Tabela 1 – Table 1

Liczebność zwierząt gospodarskich objętych programem ochrony zasobów genetycznych
Number of farm animals included in the genetic resources conservation programme

Zwierzęta \ Lata Animals \ Years	2000	2005	2008	2010*	2013*
Konie / Horses	430	1637	3474	6950	10800
Bydło / Cattle	280	810	4950	6330	10350
Owce / Sheeps	3805	8004	15776	32170	40300
Świnie / Pigs	625	863	2450	3200	4500
Kury niesne / Laying hens	5500	5500	8600	8800	8800
Kaczki / Ducks	2340	1440	3850	3850	3850
Gęsi / Geese	3200	2440	4280	4280	4280
Zwierzęta futerkowe / Fur animals	207	409	750	820	820
Linie pszczół / Bee families	375	518	555	700	730

* liczebności planowane / *numbers predicted

Łączna liczba koni do 2013 roku zwiększy się z 430 w 2000 roku do 10800 sztuk w 2013 roku. W tym samym okresie liczebność bydła zwiększy się z 280 do 10 350 sztuk, owiec z 3 805 do 40 300, a świń z 625 do 4500 sztuk. Przewiduje się, że do 2013 roku liczebność koni huculskich, bydła polskiego czerwonego, owiec: polskie owce górskie, uhruskie i wielkopolskie oraz trzody chlewnej złotnickiej białej i pstrej ulegnie ponad 10-krotnemu zwiększeniu w porównaniu do 2000 roku.

Liczebność drobiu i pszczoł wzrasta w niewielkim stopniu (tab.1), natomiast populacje zwierząt futerkowych wykazują duży procentowy wzrost, ale ostatecznie ich liczba nadal oscyluje w granicy stanowiącej zagrożenie wyginięcia rasy. Programem ochrony w Polsce objęto także 10 linii i szczepów ryb.

IV. DYSKUSJA

Zagrożone wyginięciem populacje przechowuje się metodą *in-situ* lub *ex-situ*. Metoda *in-situ* to droga, ale w Polsce ciągle najbardziej rozpowszechniona forma ochrony, polegająca na utrzymywaniu zwierząt w kilku stadach, w różnych miejscach z preferowaniem regionu ich wytworzenia. Metoda *ex-situ* polegająca na przechowywaniu zamrożonego materiału biologicznego w postaci nasienia, komórek jajowych, zarodków lub tkanek jest stosowana w mniejszym zakresie niż sytuacja tego wymaga. Materiał biologiczny przechowywany w banku izolowanego materiału genetycznego ras zachowawczych, stanowi najlepszą formę zachowania cennych ras zwierząt na wypadek klęsk żywiołowych lub epidemii chorób. Istniejący aktualnie w Instytucie Zootechniki-PIB Bank Materiału Genetycznego posiada ograniczone możliwości w tym zakresie i przewiduje się jego rozbudowę.

Załącznik IV Rozporządzenia Komisji (WE) 1974/2006 zawiera progi liczebności pogłowia samic danej rasy, poniżej których lokalna rasa jest uważana za zagrożoną [4]. Progi te obliczone są dla wszystkich krajów UE łącznie na poziomie: dla bydła – 7500, dla owiec – 10 000, kóz – 10 000, dla koniowatych – 5000, dla świń – 15 000, a dla ptactwa – 25 000. Oszacowana na 2013 rok przez Instytut Zootechniki-PIB, przy współpracy ze związkami hodowców liczebność populacji, mimo istotnego wzrostu w każdej rasie wynosi znacznie poniżej tych progów. Wynika to m.in. z tego, że wiele tych cennych ras i odmian zwierząt w Polsce zlikwidowano w okresie rozwoju przemysłowych metod produkcji. Skąpe środki z budżetu krajowego nie stanowiły zachęty dla hodowców, a zmiany społeczno-gospodarcze lat 90-tych przyczyniły się dodatkowo do wyginięcia wielu cennych ras i lokalnych odmian zwierząt. Aktualnie Instytut Zootechniki-PIB wraz ze związkami hodowców i pracownikami naukowymi wielu jednostek naukowych wyszukują w prywatnych gospodarstwach pojedyncze sztuki zwierząt starych ras i odmian, tworząc z nich stada rozmieszczone w całym kraju. Aktualnie wsparcie finansowe ze środków unijnych wynosi: konie – 1500 zł/klacz, bydło – 1140 zł/krowę, owce – 320 zł/owcę maciorę oraz trzoda chlewna - 570 zł/lochę [5]. Stawki dopłat stanowią równowartość utraconych korzyści z tytułu niższej produktywności zwierząt rodzimych ras w porównaniu do mieszańców towarowych i jak wynika z naszych danych są to kwoty zachęcające rolników do utrzymania tych zwierząt.

Hodowcy utrzymujący drób, zwierzęta futerkowe, pszczoły i ryby objęte programem ochrony korzystają z pomocy krajowej. Maksymalne stawki dotacji dla zwierząt objętych programem ochrony i finansowanych z budżetu krajowego określone są w ukazujących się corocznie Rozporządzeniu MRiRW. Rozliczenie dotacji odbywa się w oparciu o koszty kwalifikowane i udokumentowane, co dla większości prywatnych gospodarstw stanowi biurokratyczną barierę w wykorzystywaniu tych środków.

V. PODSUMOWANIE

Jak wynika z powyższych rozważań oraz doświadczeń Instytutu Zootechniki-PIB w tym zakresie [1,2], w konsekwencji takiego rozwiązania, hodowcy utrzymujący populacje zwierząt finansowane z programu rolno-środowiskowego uzyskują dopłaty na poziomie pokrywającym straty wynikające z ich niższej produktywności. Stwarza to zachętę do zwiększania liczebności zwierząt rodzimych/lokalnych ras i odmian oraz restytucji ras, których szczątkowe ilości znajdują się rozproszone w małych gospodarstwach lub utrzymywane przez hodowców-amatorów. Pomoc z budżetu krajowego jest zmienna i ograniczona do minimalnej liczebności zwierząt. Istnieje więc obawa, że do 2013 roku nie uda się zwiększyć tych populacji do poziomu wyznaczonego w celach programów ochrony. Z wielu badań wynika natomiast, że bioróżnorodność zwierząt gospodarskich stanowi istotny element zrównoważonego rozwoju produkcji rolnej i cenny element krajobrazu regionalnego. Takie działania w polityce rolnej Unii Europejskiej są priorytetem, co znajduje odzwierciedlenie w PROW 2007-2013 i winny być szeroko propagowane w środowisku wiejskim.

VI. LITERATURA

1. Krupiński J., Krawczyk J.: Organizacyjne i prawno-ekonomiczne uwarunkowania ochrony zasobów genetycznych zwierząt w Polsce. Przegląd Hodowlany. Warszawa. organ PTZ. 6. s. 3-7. 2007.
2. Krupiński J.: The state of Animals Genetic Resources in Poland. Ann.Anim.Sci. Suppl. No 1. s. 19-23. IZ-PIB Kraków. 2007.
3. Raport krajowy o stanie zasobów genetycznych zwierząt. Praca zbiorowa. Wyd. MRiRW. Warszawa. 2002.
4. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). 2005.
5. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 28 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolno środowiskowy” objętego PROW na lata 2007-2013.
6. World Watch List for Domestic Animal Diversity. 3rd edition. B.Scherf (ed.). Rome. FAO/UNEP. 2000.

FARM ANIMAL POPULATIONS INCLUDED IN THE GENETIC RESOURCES CONSERVATION PROGRAMMES IN POLAND AS PART OF SUSTAINABLE AGRICULTURE

Summary

The aim of the study was to determine trends in the development of farm animal populations included in the genetic resources conservation programme in Poland with regard to the sources of funding. It was found that the higher EU funding (Rural Development Plan 2007-2013 – agri-environmental programme) for 4 native animal species of horses, cattle, sheep and pigs is beneficial for breeders and will stimulate a large increase in the populations in the years to come. The population of other animal species (poultry, fur animals, bees) that receive little funding from the national budget, will remain at a low level guaranteeing survival of the breeds.

Key words: biodiversity, farm animals, population growth